

Shrnutí

Divadlo v kulturním kontextu

Ukončení

- Seminární práce do 10.5.
- Zapsat se v ISu na datum 24.5.

- Předtermín 17.5.
- 16:00 rozhovor
- 16:45 eseje

Základní literatura

- PAVIS, Patrice: *Divadelní slovník: [slovník divadelních pojmů]*. Praha: Divadelní ústav, 2003. (překlad Daniela JOBERTOVÁ)
- MAJOR, Ladislav (ed.): *Myšlení o divadle. 1, Aristotelés, Kant, Schelling, Hegel, Schopenhauer, Nietzsche, Bergson, Croce, Heidegger, Gehlen, Sartre..* Praha: Herrmann a synové, 1993.
- PETŘÍČEK, Miroslav (ed.): *Myšlení o divadle. 2, Gadamer, Arendtová, Ricoeur, Derrida..* Praha: Herrmann a synové, 1993.
- ROCKETT, Oscar G.: *Dějiny divadla*. Praha: Rybka Publishers , 2019.

Výzkumné instituce

- Institut umění – Divadelní ústav
  - <https://www.idu.cz/cs>
- Oddělení dějin divadla MZM
  - <http://www.mzm.cz/oddeleni-dejin-divadla>
- Mezinárodní institut figurálního divadla
  - <https://institute.draktheatre.cz/vzdelavani-a-vyzkum/>
- Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS)
  - <https://www.nipos.cz/>

Co je divadlo?

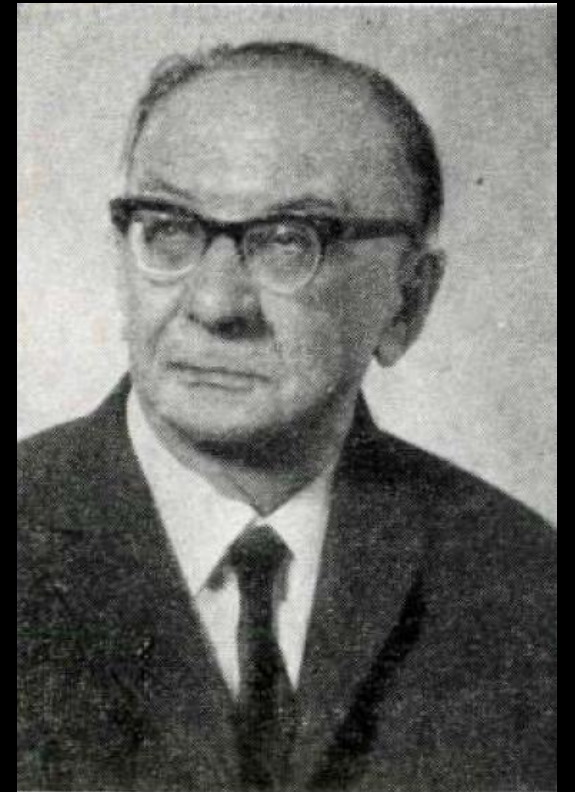
- Umělecké dílo, odehrávající se zde a nyní
- Místo, čas a přítomnost diváků
- Theatron (lat. *theatrum*, posléze *spectaculum*, vychází z děje „dívat se“ (řec. *theaomai*, *hoi theatai* – ti, kteří se dívají)
- Veřejné místo, kde se něco předvádělo, později hlediště divadla

Co divadlo tvoří a co divadlo vytváří?

- Uměleckým výtvozem i sociálním produktem
- Svět prostoru divadla
- Svět společnosti
- Svět vnější sociální skutečnosti

Petr Bogatyrev (1893-1971)

- funkčně strukturální metoda
- důraz na kontextualizaci zkoumaného jevu
- studium funkcí je podstatnější než studium formy

Emil František Burian (1904-1959)

- Inspirace folklorem a pracemi Bogatyreva
- Využití principů, složek a funkcí lidového materiálu na scéně
- Voiceband

Vojna. Divadlo D34-D41. Režie: Emil František Burian. Fotografie: Miroslav Háek.

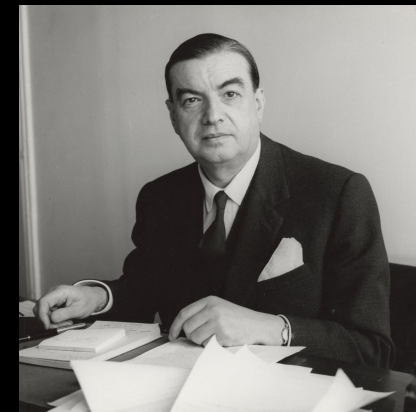

Divadlo jako hra

- Divadlo se hraje
- Hra jako část společenských dějin lidstva
- Johan Huizinga: *Homo ludens: O původu kultury ve hře*. 1938.
  - „hra je starší než kultura sama“
- Roger Caillois: *Hry a lidé: maska a závrať*. 1958
  - Agón (z řec. *agon* – zápas, závod)
  - Alea (z lat. *alea* – kostka, *alea ludere* – hra v kostky, hra hazardní, nebezpečí, nejistota)
  - Mimésis (z řec. *mimésis* – napodobení)
  - Ilinx (z řec. *ilinx* – vodní vír, *illingos* – závrať)

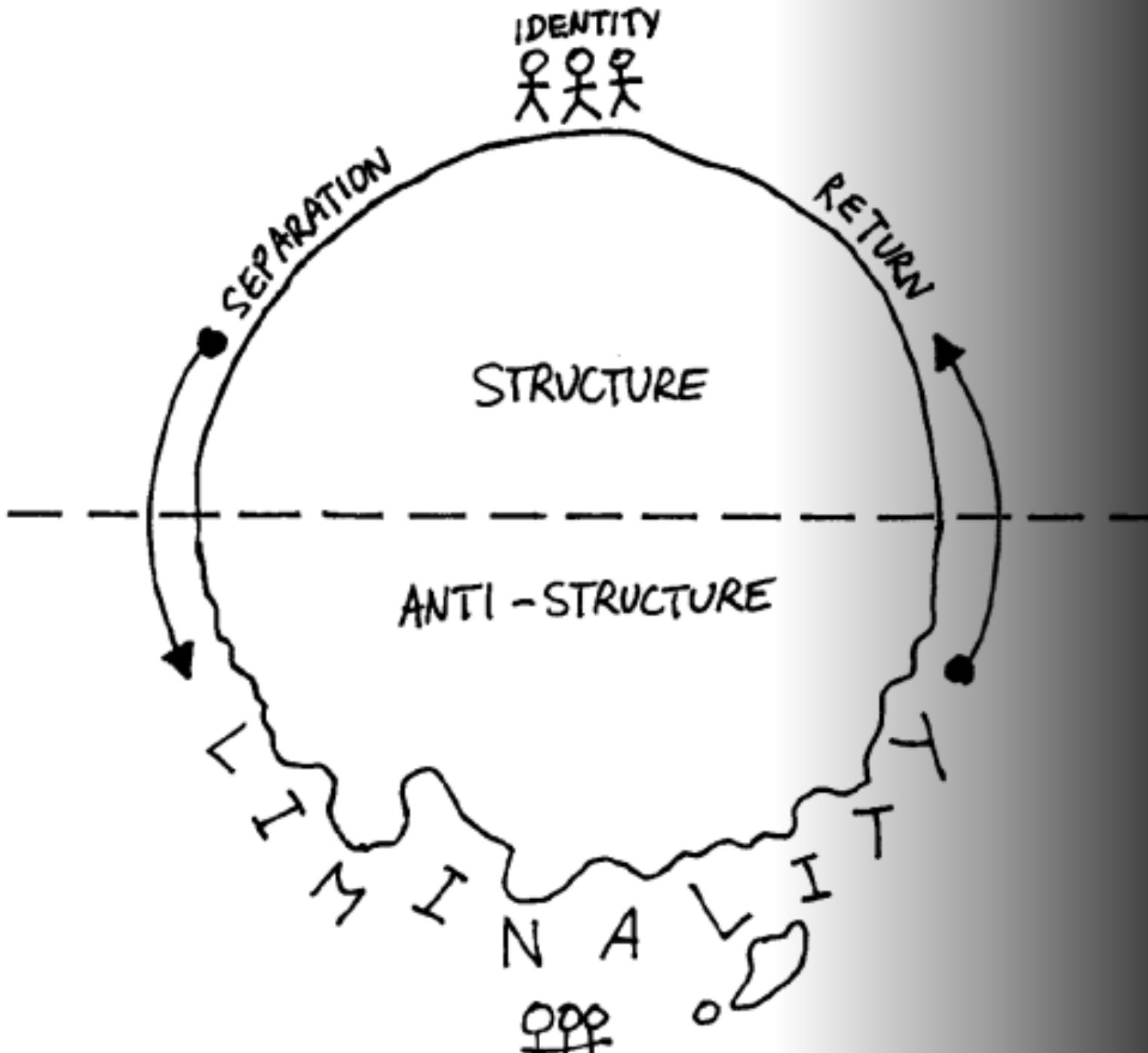
Johan Huizinga (1872-1945)

Roger Caillois (1913-1978)

Divadlo jako rituál

- *Ritualis* (lat.) = obřadný
- Individuální nebo kolektivní způsob chování, který je standardizován, tj. založen na vnucených nebo tradičních pravidlech
- Kulturní složka společnosti
- Důraz na jednání, šablonování (předepsané jednání), komunikování (důraz na symbolismus)
- Definice: „*Předepsané formální chování pro příležitosti neodkázané na technickou rutinu; odkazuje na víru v mystické bytosti či síly, pokládané za první a poslední příčiny všech účinků.*“ (Victor Turner)

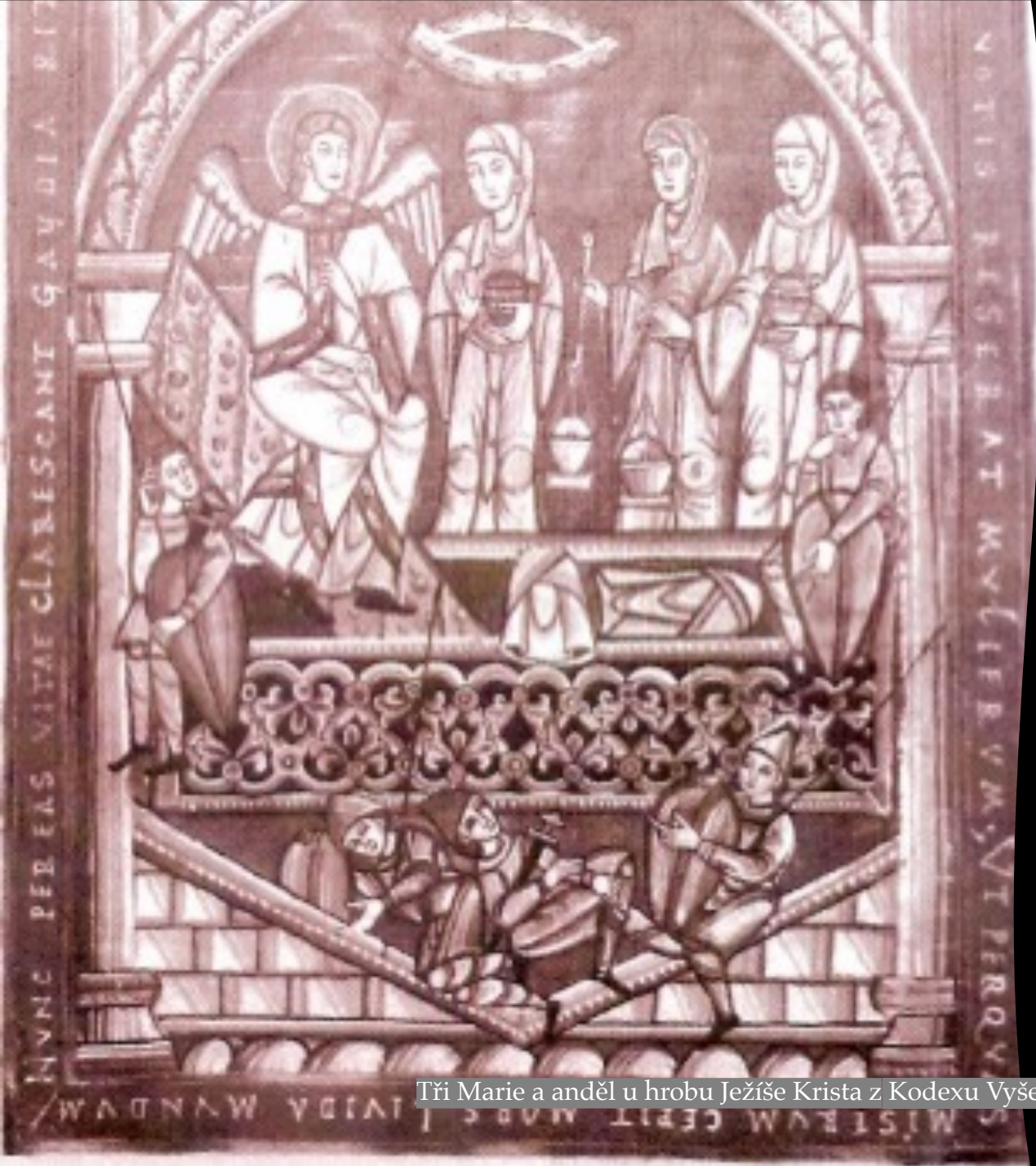

Divadlo jako rituál

- Victor Turner: Průběh rituálu (orig. *The Ritual Process*)
- Zachycení společnosti v její dynamičnosti
- Pochopení sociálních struktur
- Liminalita
  - Období převrácení/ sociálního chaosu
  - Protiklad oproti struktuře/ sociálnímu řádu
  - Mezi určenými a uspořádanými zákony
  - Nejednoznačnost, dezorientace
  - Vyjádřena symboly
- Jerzy Marian Grotowski (1933-1999)
Divadlo-laboratoř, „chudé divadlo“

Divadlo jako zábava

- Teorie humoru:
  - Teorie nadřazenosti (Superiority theory)
  - Teorie neshody (Incongruity theory)
  - Teorie relaxace (Relief theory)
- Apollinský princip vs. Dionýský princip
- Bachtin, M.M.: François Rabelais a smíchová kultura středověku a renesance.
- Gilles Lipovetsky (*1944): současná společnost „legrační společností“

Tři Marie a anděl u hrobu Ježíše Krista z Kodexu Vyšehradského, kolem roku 1085.

Divadlo jako obřad

- Divadelní prvky již v prehistorickém období → lovecké tance, magická pantomima → spojeno s totemismem a animismem
- Archaické kultury → spjata s náboženstvím → kult (bohové, panovník, vegetativní období)
- Středověk → světské divadlo (smíchová kultura), liturgické divadlo (spojeno s církevními obřady)

Renesanční divadlo

• Itálie:

- Školské humanistické divadlo (N. Machiavelli – *Mandragora*)
- Dvorské divadlo (T. Tasso)
- Lidové divadlo (commedia dell'arte → improvizované divadlo typů, témata z každodenního života, lazzi – jevištní vtip; C. Goldoni – reforma CDA, *Sluha dvou pání*)
- Základ kukátkového div. prostoru

• Anglie:

- Alžbětinské divadlo → dohled nad divadlem
- Zákaz náboženských témat
- Divadlo zrcadlem doby
- Odpor puritánů = nemorální zábava
- Divadelní prostor – vztah jeviště a hlediště, jeviště bez dekorací (The Globe)

Barokní divadlo

- Monumentálnost, zdobnost, bohatství
- Dvorské divadlo (opera)
- Náboženské divadlo (jezuité, J. A. Komenský)
- Lidové divadlo (sousedské, z venkovských zvyků a obřadů)
- Městské divadlo (počátek národních divadel)

Loutkové divadlo

- Alice Dubská: *Dvě století českého loutkářství – vývojové proměny českého loutkového divadla od poloviny 18. století do roku 1945*
- Karel Makonj: *Od loutky k objektu*
- Jaroslav Blecha, Pavel Jirásek: *Česká loutka*
- Marie Jirásková, Pavel Jirásek: *Loutka a moderna; Umění loutky*

Loutkové divadlo

- Etapa kočovných marionetářů (tzv. lidových loutkářů)
  - zhruba od 18. do první poloviny 20. století
- Etapa ochotnických loutkářů
  - první polovina 20. století - konec 1949
- Etapa profesionálních (institucionálních) loutkových divadel
  - po roce 1949
- Časopis Český loutkář 1912
- Loutkářská katedra DAMU 1952
- Po roce 1989 nezávislá tvorba
- Zápis na UNESCO 2016
- Animace, objekty, prostor

Stavovské divadlo, původní podoba exteriéru z r. 1835, vyobrazení Vincenc Morstadt.

Divadlo a národní obrození

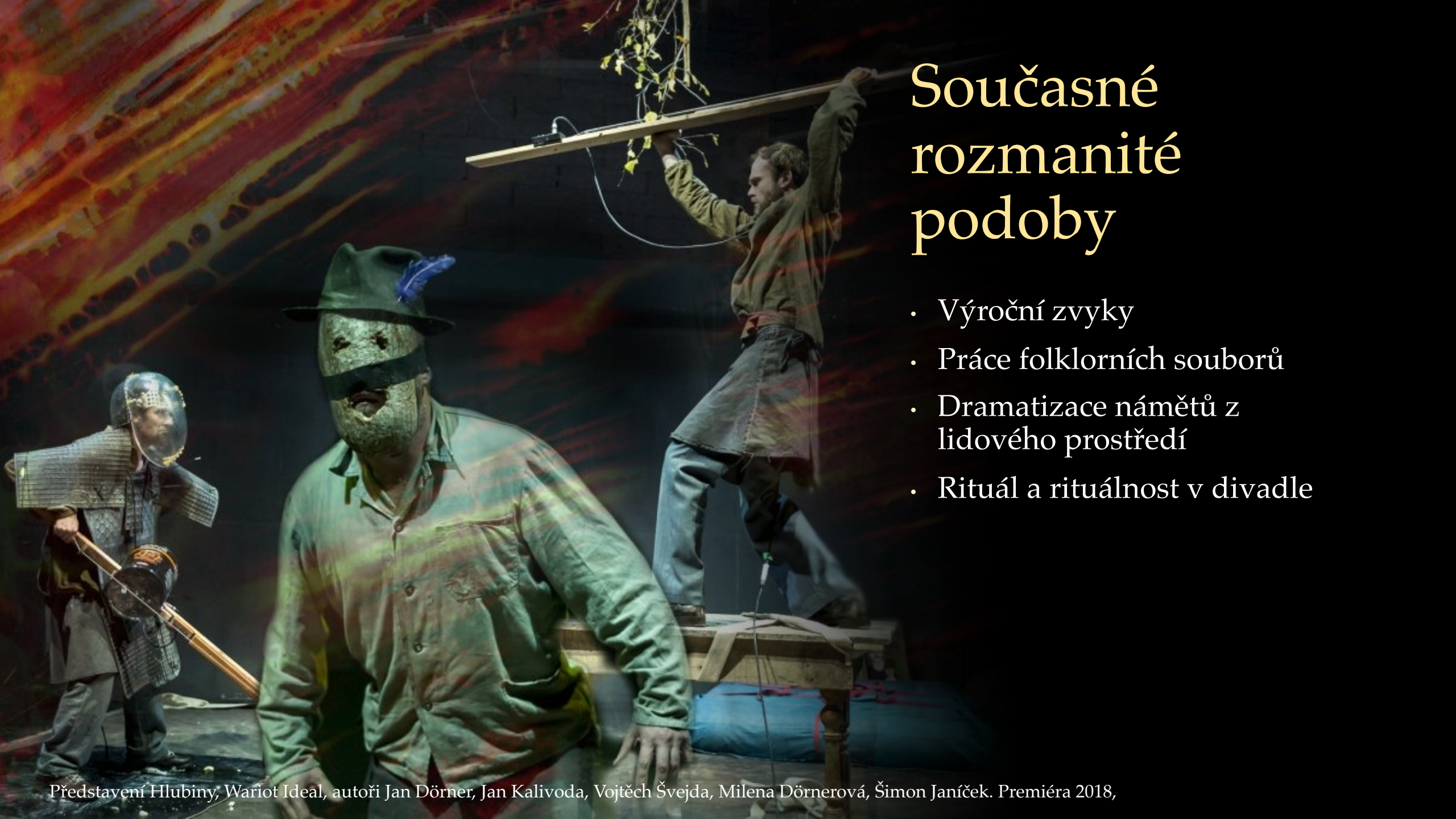
- Vliv osvícenství (národnost v umění), období romantismu a Klicpera, J. K. Tyl, J. J. Kolár realismu
- Divadlo v Kotcích, Hrabě Nostické Národní divadlo (později Stavovské), Vlastenecké divadlo, Národní divadlo
- J. N. Štěpánek, V. K.

Ochotnické a spolkové divadlo

- První soubory již na konci 18. století
- 1867 – zákon o právu spolčovacím
- Součást místní kultury
- Amatérské divadlo → volnočasová činnost
- 2017 – zapsáno do Národního seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury ČR

Současné rozmanité podoby

- Výroční zvyky
- Práce folklorních souborů
- Dramatizace námětů z lidového prostředí
- Rituál a rituálnost v divadle

Tendence výzkumu?

- Kořeny performativity
  - J. L. Austin – teorie řečových aktů
  - J. Butler – performativita (genderové) identity
  - Antropologie rituálů a her (V. Turner, J. Huizinga, R. Caillois)
- Performative turn – 60. léta
- Performance Studies – Richard Schechner, 1979, 1980
- Performance jako nositel kultury (Erika Fischer-Lichte)

Děkuji za pozornost.

Na viděnou příště naposled. 😊

Terezie Řánková